

Dostupnost državnih arhiva u bivšim sovjetskim republikama i zemljama istočnog bloka

Anton Vatcharadze

Dostupnost arhivskoga gradiva važna je za proučavanje povijesti bilo koje zemlje. Međutim, ovo je pitanje od iznimne važnosti u državama u kojima su dostupnost gradiva i mogućnost njegovog korištenja nužni za identifikaciju i rehabilitaciju žrtava represivnih političkih režima.

Godine 2017. Institut za unaprjeđenje pristupa informacijama (Institute for Development of Freedom of Information, IDFI), nevladina organizacija sa sjedištem u Gruziji, zajedno s međunarodnom mrežom arhivskih stručnjaka započeo je s provedbom projekta „Povećanje dostupnosti državnih arhiva u bivšim sovjetskim republikama i zemljama istočnog bloka“. U projektu je od 2019. do 2020. godine sudjelovalo 18 država iz bivšeg Sovjetskog Saveza, istočne i srednje Europe, u kojima se procjenjivala dostupnost gradiva u dva arhiva te na temelju ostvarenih bodova kreirala ukupna rang lista.

Cilj projekta bio je procijeniti arhive u državama bivšeg sovjetskog i istočnog bloka kako bi se zainteresiranoj javnosti omogućio uvid u razinu dostupnosti pojedinog gradiva i mogućnost korištenja relevantnih dokumenata. Dostupnost „režimskih arhiva“ u kojima se čuvaju dokumenti koji mogu postati temelj za identifikaciju i rehabilitaciju žrtava represije, bila je od iznimne važnosti.

Metodologija ocjenjivanja, koju su zajedno razvili Institut i njegovi partneri, obuhvaća ključne pravne i praktične aspekte dostupnosti gradiva i sastoji se od 5 elemenata:

- ♦ Arhivsko zakonodavstvo – u kojoj mjeri arhivsko zakonodavstvo osigurava dostupnost gradiva državnih arhiva;
- ♦ Ostali propisi koji se odnose na arhivsko gradivo – u kojoj mjeri srodni propisi osiguravaju dostupnost gradiva državnih arhiva;

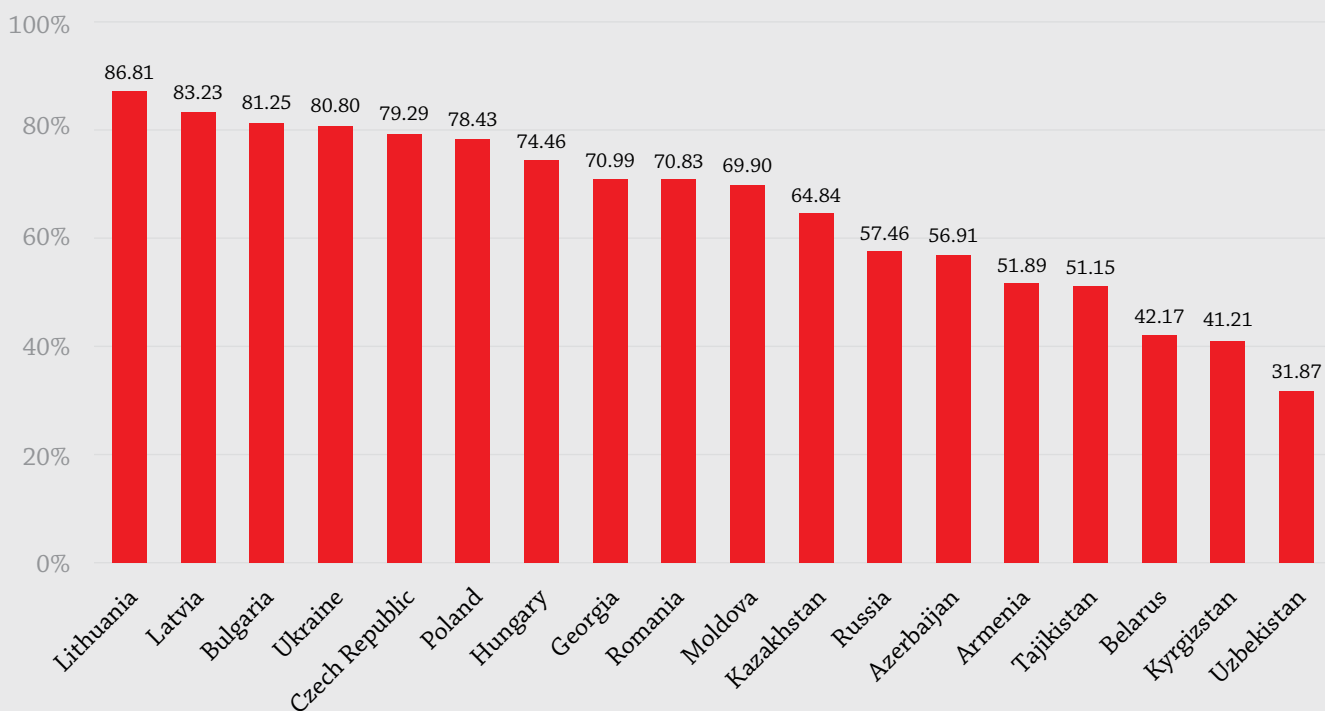
- ♦ Arhivske usluge – opseg u kojem su usluge u arhivskim ustanovama razvijene i dostupne korisnicima;
- ♦ Mrežne stranice arhiva – u kojoj su mjeri mrežne stranice arhivskih ustanova korisne istraživačima gradiva;
- ♦ Čitaonica – u kojoj su mjeri razvijeni propisi i praksa korištenja gradiva i rada u arhivskim čitaonicama.

Metodologiju su razvili partneri, korisnici arhiva i aktivisti koji zagovaraju otvorenost arhiva i dostupnost gradiva. Također, u istraživanje su bili uključeni i predstavnici akademskih krugova iz područja arhivskih znanosti.

Glavni rezultati studije su:

- ♦ Zakonodavstvo u 7 od 9 država usklađeno je sa zakonodavstvom Europske unije. Zakonodavstvo Moldavije i Ukrajine je autonomno.
- ♦ Dostupni, ali i neki od zatvorenih arhiva imaju zajednički pristup klasificiranim dokumentima:

Ukupna ocjena dostupnosti gradiva po država

– OPEN – ARCHIVES

ne uništavaju ranije klasificirane fondove, serije ili predmete koje je država u određenom trenutku držala tajnim. U onim arhivima u kojima je gradivo dostupno za korištenje nije dopušteno produljenje razdoblja tajnosti već takvi dokumenti nakon utvrđenog datuma postaju javno dostupni. Dokumenti koji su jednom bili tajni te postali dostupni ne mogu se ponovno klasificirati.

- ♦ Propisi o zaštiti osobnih podataka ne odnose se na arhivske fondove nastale radom represivnih državnih institucija i dokumente režimskih arhiva. To je načelo zemalja s primjerima najbolje prakse, uključujući Latviju i Ukrajinu te Kazahstan, koji dijeli ovo načelo na zakonodavnoj osnovi.
- ♦ Arhivi u državama s najvećom dostupnošću gradiva nude ujedno i najbolje mrežne usluge istraživačima i obrnuto – arhivi s manjom

dostupnošću gradiva imaju lošije rezultate u ovom smislu, do toga da neki od njih uopće ne pružaju mogućnost online pristupa gradivu.

- ♦ Arhivi usmjereni na istraživače omogućuju korištenje digitaliziranog gradiva online. Također, fotokopiranje u čitaonicama dopušteno je u 5 od 6 država s najbolje rangiranim arhivima: Češkoj, Poljskoj, Latviji, Litvi i Ukrajini.

Na temelju procjene dostupnosti arhivskog gradiva zaključuje se da je ona u državama istočne Europe na visokoj razini. Jedan od razloga mogao bi biti taj što je njihovo zakonodavstvo usklađeno s zakonodavstvom Europske unije.

Arhive srednjoazijskih i post-sovjetskih zemalja više karakterizira individualni pristupi aktivnostima nego arhive u drugim zemljama.

Dostupnost gradiva ukrajinskih arhiva najbolja je među bivšim sovjetskim republikama.

Odluka Latvije iz 2018. godine o potpunoj dostupnosti arhiva bivšeg KGB-a presedan je koji može postati primjer dobre prakse ostalim zemljama.

Mrežne stranice arhivskih ustanova i online izvori dobili su novu važnost u uvjetima pandemije COVID-19 kada su brojne ustanove ograničile izravan rad s korisnicima i prešle na rad na daljinu.

Obavijesna pomagala i drugi podaci o gradivu dostupni na mrežnim stranicama arhivskih ustanova imaju važnu ulogu u razvoju znanosti.

Više obavijesti o ovom projektu dostupno je na njegovim stranicama: <http://open-archives.org/en>. ■

